

(Ne)mogućnost resocijalizacije zatvorenika u Hrvatskoj

Kralj, Karin

Undergraduate thesis / Završni rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:375034>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-28**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
HRVATSKI STUDIJI

Karin Kralj

**(Ne)mogućnost resocijalizacije zatvorenika u
Hrvatskoj**

ZAVRŠNI RAD

Zagreb, 2020.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA
ODSJEK ZA SOCIOLOGIJU

Karin Kralj

**(Ne)mogućnost resocijalizacije zatvorenika u
Hrvatskoj**

ZAVRŠNI RAD

Mentor: prof.dr.sc. Renato Matic

Sumentor: Ivan Perkov, mag.soc.

Zagreb, 2020.

SAŽETAK:

Zatvori su opće poznate institucije diljem svijeta koje funkcioniraju u svrhu smanjenja kriminala i rehabilitacije zatvorenika. Kao česte teme rasprava se postavljaju resocijalizacija istih nakon izvršenja kazne i uvjeti života nakon povratku na slobodu. Ovaj rad govori o mogućnostima koje se pružaju zatvorenima nakon zatvora te problemima s kojima se suočavaju u vanjskom svijetu. Teorijski se okvir rada bazira na razmatranjima Ervinga Goffmana o zatvorima kao jednoj od vrsta totalnih institucija, teoriji etiketiranja Howarda Beckera koja se javlja u odnosu s pojmom devijantnosti te razmatranjima Michela Foucaulta o nastanku zatvora i resocijalizaciji zatvorenika. Osim aktualnog stanja zatvorskog sustava Republike Hrvatske, rad obuhvaća i općeniti razvoj principa kažnjavanja i ustanova koje su se paralelno razvijale. Za uspješnu rehabilitaciju i reinegraciju osoba koje su izvršile svoju kaznu potrebno je sudjelovanje državnog zakonodavnog okvira i drugih institucija koje mogu pružiti svoju pomoć kod olakšavanja prijelaza i prilagodbe. U tom se kontekstu spominje sudjelovanje zatvorskog i probacijskog sustava te djelovanje nevladinih organizacija.

Ključne riječi: zatvor, zatvorski sustav, kazneno djelo, reintegracija, rehabilitacija, resocijalizacija, probacijski sustav, nevladine organizacije, totalne institucije, etiketiranje

SADRŽAJ:

1. UVOD.....	1
2. INSTITUCIJA ZATVORA I ZATVORSKI SUSTAV	2
2.1. POVIJESNI RAZVOJ ISVRHA KAZNE.....	4
3. NADZOR I KAZNA: RAĐANJE ZATVORA (Michel Foucault).....	5
4. TOTALNE INSTITUCIJE (Erving Goffman).....	7
5. TEORIJA ETIKETIRANJA (Howard Becker).....	9
6. REINTEGRACIJA ZATVORENIKA U DRUŠTVO.....	10
6.1. PROBACIJSKI SUSTAV.....	11
6.2. NEVLADINE ORGANIZACIJE.....	13
7. ZAKLJUČAK.....	14
8. LITERATURA.....	16

1. UVOD

„Glavna svrha izvršavanja kazne zatvora jest osposobljavanje zatvorenika za život na slobodi u skladu sa zakonom i društvenim pravilima uz čovječno postupanje i poštovanje dostojanstva osoba koje se nalaze na izdržavanju kazne zatvora i maloljetničkog zatvora.“ (Zakon o izvršavanju kazne zatvora RH).

Kriminal je sveprisutna pojava koja ugrožava opću sigurnost društvenih zajednica i onemogućava njihovo sigurno djelovanje i funkcioniranje. Različiti oblici kažnjavanja osoba koje su počinile kazneno djelo postoji kroz cijelu povijest, a zatvori i pravosuđe su relativno novi pojmovi. Jedna od zadaća zatvora je omogućavanje reintegracije zatvorenika u društvo te promjena njihovog razmišljanja kako bi se ponašali na društveno prihvatljiv način. Društvo i pripadajuće državne službe vide zatvorsku kaznu kao najbolje rješenje za počinjeno kazneno djelo. Unatoč preventivskoj i rehabilitacijskoj ulozi, često se zanemaruju njezine negativne posljedice s kojima se zatvorenik mora suočavati nakon izvršavanja kazne. Zbog manjka znanja i svijesti o problemu dolazi do zabrinutosti društva i javnosti te mogućeg ponovnog činjena kaznenog djela (recidiva) od strane osobe kojoj je reintegracija u društvo otežana. Tema ovog završnog rada jest rehabilitacija i reintegracija zatvorenika u društvo čiji su članovi bili prije izvršavanja kazne u nekoj od zatvorskih institucija Republike Hrvatske. Osim aktualnog i prošlog stanja, rad obrađuje i teorijski okvir razvoja zatvorskog sustava kroz razmatranja Ervinga Goffmana i njegovih totalnih institucija, teoriju etiketiranja Howarda Beckera i razmatranja o resocijalizaciji Michela Foucaulta. Cilj je rada utvrditi implikacije koje zatvorski život ima na povratak u vanjski svijet i kasniji život te utjecaj etiketiranja i stigme na pojedinca koji je izvršio svoju kaznu.

2. INSTITUCIJA ZATVORA I ZATVORSKI SUSTAV

Zatvorska je kazna suvremeni način ograničavanja i lišavanja slobode pojedinca kao posljedica za kršenje propisanog zakona. Osoba osuđena na zatvorsku kaznu, radi ponašanja koje nije u skladu s društvenim normama, smješta se u specijaliziranu ustanovu koju nazivamo zatvor. Zatvor mijenja društvenu stvarnost svojih članova, a društvene vrijednosti osobe iz vanjskog svijeta nisu dopuštene. Zatvorenici postaju dijelom nove grupe ljudi koja živi po točno određenim pravilima u skladu kojih nastaju specifični društveni odnosi. Znanstvena disciplina koja se bavi problematikom zatvora i zatvorskog sustava je penologija. (Puškarić, 2011:2). Kazneni zakon Republike Hrvatske navodi kako je svrha kažnjavanja iznošenje društvene osude zbog kriminalnog djela koja utječe na popravak u daljnjem životu (retribucija). Osim za pojedinca, propisana kazna služi i kao upozorenje ostatku društva te utječe na njihovu svijest o ispravnosti kažnjavanja onih koji počine kazneno djelo. (Kazneni zakon RH). Manji prijestupi, koji ne ulaze u Kazneni zakon, kažnjavaju se Prekršajnim zakonom RH čija je svrha iskazivanje prijezira zbog počinjenog kaznenog prekršaja. Kazna utječe na počinitelja i na sve druge ljude kako bi se njome vidjela važnost društvene discipline (Prekršajni zakon RH).

Pravni sustav razlikuje apsolutne, relativne i mješovite teorije o kažnjavanju. Apsolutne teorije o kažnjavanju svrhom kazne smatraju isključivo apsolutnu pravednost, retribuciju i odmazdu koje su potrebne za uspostavu reda. Glavni predstavnici apsolutne teorije su I. Kant i G.W.F. Hegel koji iznosi stajalište da je kazna logičko-dijalektička nužnost. Relativne teorije se fokusiraju na opću prevenciju i po njima kazna služi kako bi počinitelje odmaknula od činjenja kaznenih djela u budućnosti. Najpoznatiju teoriju specijalne prevencije osmislio je njemački pravnik F. von Liszt, a ona se bazira na odvraćanju počinitelja od budućih prekršaja onemogućavanjem ili zastrašivanjem. S druge strane, teorija generalne prevencije L. Feuerbacha temelji se na psihološkoj prisili. Ciljevi prevencije i odmazde su zajednički u razmatranjima mješovite teorije kažnjavanja u kojoj imaju jednaku važnost (Hrvatska enciklopedija, *kazna*).

Hrvatsko kazneno pravo razlikuje dvije vrste kažnjavanja, a to su novčana i zatvorska kazna. Zatvorska se kazna može dodijeliti osobama koje su dosegnule punoljetnost i ona može trajati od 30 dana do 15 godina. Samo za najteže zločine i oblike kaznenih djela moguće je propisati dugotrajni zatvor u trajanju od 20 do 40 godina. Maksimalna se zatvorska kazna, u trajanju od četrdeset godina, može izreći samo osobama koje su za vrijeme činjavanja kaznenog djela imale navršenu 21. godinu života. U Republici Hrvatskoj je smrtna kazna ukinuta 1990. godine. Mlađim počiniteljima (prije punoljetnosti) kaznenog djela može se izreći kazna maloljetničkog zatvora (Hrvatska enciklopedija, *kazna*). Zakonom o izvršavanju kazne zatvora definirana su pravila ustrojavanja kaznionica na temelju spola, dobi, zdravstvenog stanja i moguće recidive (ponavljanja kaznenog djela). Sva odgovornost za obavljanje poslova je dodijeljena Upravi za zatvorski sustav (Puškarić, 2011:45).

„Zatvorenik“ ili „zatvorenica“ je svaka osoba kojoj je sudskim postupkom određena zatvorska kazna zbog počinjenog kaznenog djela. Zatvorenici se nalaze u nekom od kaznionica ili zatvora zbog izvršavanja navedene propisane kazne (Babić i sur., 2006:691). Na području Republike Hrvatske se kaznenim postupkom izrečena zatvorska kazna (dulja od šest mjeseci) odrađuje u sedam kaznionica: Lepoglavi, Glini, Požegi, Lipovici – Popovači, Turopolju Valturi i Zatvorskoj bolnici u Zagrebu. Jedina kaznionica u kojoj svoju kaznu izvršavaju žene je ona u Požegi. Kaznionice se dijele na zatvorene, poluotvorene i otvorene prema slobodi kretanja zatvorenika i stupnju sigurnosti. Kaznionica u Glini i Lepoglavi te Zatvorska bolnica su zatvorenog tipa, Lipovica – Popovača i Turopolje su mjesta s kaznionicama poluotvorenog tipa, a kaznionica u Valturi je otvorena. Ženska kaznionica u Požegi je zatvorenog tipa s otvorenim i poluotvorenim odjelom. Kazna zatvora do šest mjeseci, mjera pritvora, kazna zatvora određena u prekršajnom postupku i zatvorska kazna koja je određena kao zamjena za novčanu kaznu izvršavaju se u zatvorima u Bjelovaru, Gospiću, Osijeku, Požegi, Puli, Karlovcu., Dubrovniku, Šibeniku, Splitu, Zadru, Varaždinu, Sisku i Zagrebu od kojih su svi zatvorenog tipa. U Odgojnom zavodu Turopolje i Odgojnom zavodu Požega se izvršava odgojna mjera koju sud može odrediti maloljetnim osobama koje su počinile kazneno djelo (Babić i sur., 2006:686-687).

2.1. POVIJESNI RAZVOJ I SVRHA KAZNE

Razvojem društva se unaprjeđivao i sustav kažnjavanja. Povijest kažnjavanja započinje javljanjem procesa sakaćenja, nanošenja različitih oblika fizičke boli i drugim oblicima mučenja. Kroz 16. i 17. stoljeće otvoreni su zatvori, tj. prostorije koje su služile za obavljanje smrtnih i drugih tjelesnih kazni (1595. godine u Amterdamu, 1622. godine u Hamburgu, 1670. godine u Beču). Uvjeti u kojima su se zatvorenici nalazili su bili izrazito loši pa su mnogi pokušali provesti različite reforme sustava kako bi se opće stanje poboljšalo. Kaznionica nastala u Gentu (1775. godine) prva je napravila razliku tako što je mučenje zamijenila popravnom zgradom i uvela dnevni rad kao sistem kontrole zatvorenika. Papa Klement XI. je smatrao kako kažnjavanje nema efektivne svrhe ukoliko se kažnjenike ne nauči boljem ponašanju pa je 1704. godine osnovao Odjeljenje za maloljetne delikvente u bolnici sv. Mihalja u Rimu. Michel Foucault se u svojem djelu o rađanju zatvora najviše fokusira na razdoblje nakon 17. stoljeća kada dolazi do stvaranja moralnijih zatvorskih pravila te zamjene procesa fizičkog mučenja različitim oblicima institucija poput kaznionica i zatvora. Od procesa mučenja kao kazne za počinjeno djelo, došlo je do oduzimanja prava kao načina izvršavanja navedene kazne. Kroz 19. stoljeće aktualiziralo se stajalište prema kojem se ponašanje zatvorenika reflektira na samu kaznu i njezino trajanje. Zatvorenici počinju dobivati više prava u procesu izvršavanja kazne što je pomoglo u njihovoj rehabilitaciji. Upravo je proces rehabilitacije glavna svrha suvremenih zatvorskih sustava, uz reintegraciju i prevenciju kriminalnog djelovanja. Promjenom pristupa kažnjavanju, izmijenila se i sama svrha kazne. Od pukog nanošenja boli kao posljedice za počinjeno krivično djelo, ona se počela promatrati kroz dva pristupa: utilitaristički i retributivni. Retributivna se teorija kažnjavanja fokusira na prošlost, počinjeno kazneno djelo i izvršavanje sankcije. Utilitaristička gleda na budućnost zatvorenika i nastoji ih resocijalizirati, preodgojiti. U zatvorskom se sustavu Republike Hrvatske provodi retributivni model kažnjavanja kroz niz propisanih pravila reguliranih određenim zakonima (Puškarić, 2011:44-45).

3. NADZOR I KAZNA: RAĐANJE ZATVORA (Michel Foucault)

U zadnjem odjeljku svog djela *Nadzor i kazna: rađanje zatvora* Michel Foucault analizira zatvore i zatvorske sustave koji su u različitim oblicima postojali kroz velik dio ljudske povijesti. Do 17. i 18. stoljeća je izvršavanje kazne bilo fizičke naravi i mučenje je postalo glavnim dijelom svakog izvršenja kazne. Definicija mučenje opisuje kao tjelesnu kaznu u kojoj se očituje okrutnost i barbarstvo te se nanosi izrazita patnja. Cilj je mučenja „čišćenje“ osobe nanošenjem ožiljaka koji služe kao uspomena na kazneno djelo (Foucault, 1994:32-33). Osim nanošenja boli kažnjeniku i pružanja primjera ostatku društva, mučenje je bilo politički čin kojim se iskazivala moć onih koji su bili na vlasti (pravno-politička funkcija) (Foucault, 1994: 46). Ritual mučenja je u drugoj polovici 18. stoljeća uzrokovao brojne prosvjede pučanstva i počelo se zahtijevati da pravosudni procesi više ne budu zasnovani na osveti nego na kažnjavanju neprimjerenog djelovanja. Moralnost i ljudskost postaju mjerilom prema kojem se kažnjava. Zbog ublažavanja kazni počele su rasti stope kriminala. (Foucault, 1994:77).

Unatoč prijašnjem postojanju različitih oblika osiguravanja pravde, kazna zatočenja je bila uvedena na prijelazu 18. u 19. stoljeće. Zatvori su nastali kao mjesto na kojem se provodila disciplina i opisivali su se kao „kazna civiliziranih društava“ (Foucault, 1994: 237). Obilježje najciviliziranijeg oblika kažnjavanja zatvor je dobio jer je njegova osnovna uloga preobrazba kažnjenih, a ne samo odsluživanje kazne lišavanjem slobode pojedinca. Djelovanje zatvora mora biti konstantno, bez prekidanja i ometanja. Nužno je da funkcionira kao disciplinski aparat s točno određenim pravilima ponašanja. Jedan od preduvjeta bitan za zatvore je izolacija optuženika od ostatka svijeta koji je izvan ustanove, tj. onih koji su slobodni. Zbog nemogućnosti stvaranja homogenog društva radi podijeljenosti prostora u zatvorima, glavno sredstvo reforme kažnjenika je samoća. Samoća djeluje regenerativno jer zatvorenika vodi na razmišljanje o počinjenim akcijama. Zatvorske ustanove uvele su rad kao jedan od osnovnih elemenata služenja kazne. Autor smatra kako je najbolja verzija zatvorskog rada ona u ženskoj radionici u Clairvouxu gdje se nastojalo razviti pozitivne navike. Radnice u spomenutoj radionici su bile pod stalnom kontrolom časne sestre koja je represivnim tehnikama uspostavila kontrolu nad ženama i na taj način redefinirala njihove stavove i ponašanje (kroz rad) (Foucault, 1994:251).

Važno pitanje za raspravu je prilagođavanje težine kazne svakom od kažnjenika. Boravak se zatvorenika u zatvorima često razlikovao u kvaliteti i jedna od opcija koja se nastojala uvesti (ponegdje uspješno uvedena) jest zatvorska ustanova koja funkcionira po principu kažnjavanja i nagrađivanja zatvorenika za vrijeme služenja kazne. Zatvorenike se nastoji poticati na koristan rad, liječenje i „normaliziranje“, što zatvoru daje karakteristiku kazneno-popravne ustanove (Foucault, 1994:256). Osim pozitivnih strana zatvorskog sustava, Foucault nabroja i kritike. Zatvori i služenje kazne ne smanjuju stopu kriminala jer broj krivičnih djela raste unatoč razvoju zatvorskih ustanova. Nepotpuna sloboda nakon služenja kazne u zatvoru (stalni policijski nadzor, poteškoće u zapošljavanju, ograničen boravak na određenim mjestima) povećava mogućnost ponavljanja krivičnog djela. Sama se ideja zatvora kao korekcijske ustanove postavlja kao dvosjekli mač. Kritički gledano, s jedne strane zatvori podbacuju kao djelotvorno korektivne ustanove, a s druge strane ta korektivna uloga zasjenjuje kaznu (Foucault, 1994: 279). Radi neuspješnog reformiranja kažnjenika i rada u zatvorima koji može biti izrabljivački, pobune zatvorenika su s vremenom postale sve češća pojava. Autor smatra kako se temeljna načela od kojih se zatvorska kazna mora sastojati mogu svesti u sedam maksima dobrog kaznenog postupka (Foucault, 1994:280). Prvo se navodi načelo popravljanja (reforma ponašanja), zatim načelo klasifikacije (podijeljenost zatvorenika), načelo prilagođavanja kazne (kazna ovisi o počinjenom krivičnom djelu), načelo rada, kazneno-popravnog odgoja, tehničke kontrole i pridruženih institucija (briga o zatvorenima nakon služenja kazne). Spomenuti se principi pojavljuju u različitim zatvorskim sustavima sa željom poboljšanja aktualne situacije (Foucault, 1994:282). Na temelju Foucaultove analize zatvorskog sustava se može zaključiti da se kroz povijest provođenja pravde, od ritualnih mučenja, do ograničavanja slobode zatvorima, mijenjala samo tehnika kojom se kažnjavalo.

4. TOTALNE INSTITUCIJE (Erving Goffman)

U svojem djelu *Azili: Eseji o društvenom položaju pacijenata bolnica za mentalno oboljele i drugih utočenika* iz 1961. godine Erving Goffman analizira pojam „totalne institucije“ te detaljno objašnjava obilježja i odnose vezane uz spomenute institucije. »*Totalna institucija može se definirati kao mjesto boravka i rada gdje više pojedinaca sličnog položaja, odsječenih od šireg društva tijekom jednog zajedničkog vremenskog perioda, vodi jedan zatvoren, kontroliran život*« (Goffman, 2011: 13). Do otkrića o postojanju totalnih institucija došao je nakon provođenja terenskog istraživanja u psihijatrijskim klinikama gdje je proučavao način života i ponašanje osoba u njima. Jedna od glavnih osobina totalne institucije je njezina ograđenost od vanjskog svijeta i društvenih odnosa izvan ustanove. Često su vidljive i fizičke razlike u obliku barijera koje sprečavaju napuštanje poput visokih zidova, bodljikavih žica, vode, šume... (Goffman, 2011: 18).

Totalne se institucije mogu podijeliti u pet kategorija: domovi za nemoćne (stariji, siromašni, slijepi, itd.), institucije koje se brinu za one koji se ne mogu brinuti sami za sebe (osobe sa zaraznim bolestima), institucije koje su osnovane zbog zaštite drugih od opasnih osoba (zatvori, ratni logori, kaznionice, itd.), institucije za obavljanje određenih poslova (vojarne, internati, razni kampovi, itd.) i institucije s religioznom ustanovom kao što su samostani. Život u totalnoj instituciji se od vanjskog svijeta razlikuje i po samom izgledu dana. Ne postoji više različitih segmenata života nego se sve aktivnosti odvijaju kontinuirano i mehanički jedna za drugom na jednakom mjestu. Ljudi koji žive u takvim institucijama članovi su većih grupa koje nadzire i nadgleda manja specijalizirana skupina ljudi. Kontakt sa životom izvan institucije je ograničen i reguliran propisanim pravilima (Goffman, 2011: 20-21). Problem koji se često javlja je vezan uz povratak institucionaliziranih ljudi u vanjski svijet. Goffman napominje kako je nakon boravka u totalnoj instituciji teško nadoknaditi „izgubljeno“ vrijeme koje osoba nije provela u svakidašnjim aktivnostima većine ljudi poput obrazovanja, radnog odnosa, podizanja obitelji... Zbog navedenog, reintegracija može biti znatno otežana ili nemoguća (Goffman. 2011: 28).

Vrlo bitna stavka o izlasku iz totalne institucije je stav i ponašanje osobe koja se vraća u vanjski svijet. Izlaskom iz institucije mijenja se društvena pozicija osobe pa u tom kontekstu Goffman objašnjava „stigmatizaciju“. Pojam „stigma“ se u današnje vrijeme ne odnosi više samo na fizički obilježene ljude, nego se značenje pojma proširilo i na mentalne pokazatelje različitosti poput osramoćenosti. Ljudi koji su neko vrijeme proveli u totalnoj instituciji mogu osjećati osramoćenost pri izlasku iz nje. Hladan doček od strane vanjskog svijeta daje dojam ograničene mogućnosti slobode (Goffman, 2011: 74- 75). Unatoč poteškoćama, Goffman zaključuje da negativne posljedice nisu nužno trajne. Neki pojedinci, nakon izlaska iz ustanove, uspješno prođu fazu diskulturacije kojom ponovo nauče osnovne obrasce „poželjnog“ ponašanja što uvećava njihovu mogućnost prilagodbe. Jedina trajna posljedica je etiketa koju pojedinac dobije zbog boravka u totalnoj instituciji. Osoba je u daljnjem životu etiketirana kao „bivši zatvorenik“. Goffman smatra kako su institucije namijenjene liječenju upravo ustanove u kojima devijantnost raste (Goffman, 1991: 380).

5. TEORIJA ETIKETIRANJA (Howard Becker)

Područje sociologije devijantnog ponašanja djelomično je obilježeno teorijom etiketiranja koju je iznio američki sociolog Howard Becker. Njezini temelji predstavljaju stajalište simboličkog interakcionizma. Becker navodi da osoba dobiva negativnu etiketu kao posljedicu društveno stvorene definicije devijantnosti (devijantno je ponašanje ono koje ljudi etiketiraju takvim). Društvo određenu radnju definira devijantnom tako što izmisli pravila čije se kršenje smatra devijantnošću. Svi koji se ne pridržavaju navedenih pravila dobivaju etiketu, a osoba na koju je ta etiketa uspješno primijenjena smatra se devijantom (Becker, 1963: 20). Za postavljanje etiketa su odgovorni ljudi i sustav koji su stvorili kako bi predstavljao zakon i red. Teorija etiketiranja polazi od teze da nijedan čin sam po sebi nije devijantan i/ili kriminalan (Giddens, 2007: 210-211). Kad je pojedinac okarakteriziran (etiketiran) devijantnim, moguća je posljedica izolacija devijanta od njegove okoline što može rezultirati poticanjem daljnjeg devijantnog ponašanja (Haralambos, 2002: 374). Takav slijed događaja Becker naziva „samoostvarujuće proročanstvo“ i dijeli ga u nekoliko faza. Osoba dobiva etiketu devijantnosti zbog koje je odbačena od neposredne okoline, a nakon udaljavanja (od okoline) pojedinac se može okrenuti kriminalu i dalje djelovati devijantno zbog velikih prepreka s kojima se susreće bez podrške najbližih. Počinjeno krivično djelo ili prekršaj može biti kažnjen sudskim postupkom zbog čega se osobu još više udaljava od okoline pa se ona potpuno okreće devijantnom načinu života. Samoostvarujuće proročanstvo je okončano kada pojedinac sam sebe počne smatrati devijantnim i priključi se grupi ljudi koji su mu slični (Becker, 1963: 50-54). Nakon poistovjećivanja sa sličnom skupinom ljudi devijantna oznaka postaje dominantna. Becker smatra kako etiketa devijantnosti može biti uklonjena, tj. da ona nije trajna. (Haralambos, 2002: 375).

6. REINTEGRACIJA ZATVORENIKA U DRUŠTVO

Ljudi koji su izvršili propisanu zatvorsku kaznu se često susreću s mnoštvo problema pri povratku u „vanjski svijet“. Osim generaliziranja i potencijalnog etiketiranja počinitelja kaznenog djela, često i sami pojedinci gube nadu u svoju reintegraciju u društvo. Nakon otpusta iz zatvora, samo mali broj osuđivanih uspostavi kvalitetan odnos i suradnju s društvenim institucijama koje se bave lakšom prilagodbom nakon služenja kazne. Rezultat navedenog je ponovno činjenje kaznenog djela i osnaživanje vlastite etikete u očima javnosti. Rehabilitacijska uloga kaznionica i zatvora uključuje i vlastitu odgovornost činitelja kaznenog djela koju moraju preuzeti za svoje djelovanje. Osim vlastite odgovornosti počinitelja, potrebno je i djelovanje društva u smislu dostupnosti potrebnih usluga sa svrhom reintegracije i osnaživanja sigurnosti.

Bitno je naglasiti nužnost adekvatne poslijepenalne zaštite kao preventivne mjere od ponavljanja kaznenih djela. U Republici Hrvatskoj za efikasno izvršavanje zatvorske kazne i buduću reintegraciju bivših zatvorenika postoje zatvorski i probacijski sustav te sustav socijalne skrbi. Kada se govori o rehabilitaciji zatvorenika unutar institucije zatvora, česti problem predstavlja prenapućenost sustava što otežava njezino pravilno provođenje. Za vrijeme boravka u zatvoru potrebno je naglašavati i održavati motivaciju zatvorenika za poboljšanjem, usmjeravati ih da preuzmu odgovornost za počinjena kaznena djela te nastojati primijeniti njihovo prethodno ponašanje. Navedeni uvjeti su ključne pretpostavke za ponovnu integraciju nakon odsluživanja kazne. Za uspješno smanjenje ponovnog činjenja kaznenog djela nakon zatvora najboljima su se pokazali rehabilitacijski programi s kognitivno-rehabilitacijskom osnovom koji se baziraju na izmjeni kognitivnih obrazaca i prekidanju veze s ponašanjem povezanim s kažnjivim djelovanjem. Potrebno je provoditi rehabilitivne programe vezane uz radno osposobljavanje, razvijanje socijalnih vještina, potencijalno obrazovanje i kontrolu emocija kako bi zatvorenici mogli uspješno funkcionirati u društvu nakon vremena provedenog u zatvoru. Kako bi ponovo bili primljeni u društvo, trebaju im se omogućiti aktivnosti koje obavljaju drugi članovi tog društva poput dnevnih izlazaka, radnog odnosa i iskorištavanja slobodnog vremena. Idealna situacija uključuje sudjelovanje institucije zatvora i zajednice kojoj zatvorenici pripadaju. Kao primjer mogu poslužiti kanadski i norveški način izvršavanja kazne

zatvora. Oba sustava imaju u interesu maksimalnu rehabilitaciju i reintegraciju zatvorenika te zaštitu zajednice od potencijalnog rizika. Naglašavaju što niži stupanj zatvorenosti zatvora i visoku razinu sudjelovanja zajednice u izvršavanju svojih ciljeva. Zatvorenicima je omogućen uvjetni otpust i potrebni programi obrazovanja, zapošljavanja, kulture i religije. Norveška podržava manje zatvore kako bi se mogla pružiti što bolja usluga i briga, a kanadski sustav preferira način prema kojem zatvorenik izvršava svoju kaznu u bliskoj suradnji s obitelji. Vladine institucije surađuju s drugim organizacijama kako bi se zajedno gradio put prema reintegraciji (npr. volonteri) (Maloić, Jandrić Nišević, 2020:47-52).

6.1. PROBACIJSKI SUSTAV

Suvremeno zakonodavstvo naglašava važnost suradnje zatvorske i probacijske sustava. „*Prema definiciji probacija je uvjetovana i nadzirana sloboda počinitelja kaznenog djela tijekom koje službenici probacije provode postupke usmjerene na resocijalizaciju osuđenika, smanjenje rizika od počinjenja novog kaznenog djela te zaštitu društvene zajednice*“ (Ministarstvo pravosuđa Republike Hrvatske). Ona je uključena u sve dijelove kaznenog postupka i izvršavanje kazne (Maloić, Brkić, 2018:100). Glavna djelatnost probacijske službe je rad s osobama koje su počinile kazneno djelo i koje svoju kaznu ili preostali dio kazne izvršavaju na slobodi. Zakon o probaciji je na našem području došao na snagu 2009. godine te su tako postavljeni temelji za nastajanje profesionalnog oblika probacijske službe (Ministarstvo pravosuđa Republike Hrvatske). Jedan od razloga za njezino nastajanje bila je prevelika kapacitiranost zatvorske sustava pa se je određivanjem probacijskih mjera navedeni problem bio smanjen. Cijeli probacijski sustav je osmišljen na način da obavlja niz poslova povezanih uz izrečenu zatvorsku kaznu, djelomičnu uvjetnu slobodu i uvjetni otpust. Osuđenicima su određeni probacijski službenici koji s njima surađuju ukoliko je uz uvjetni otpust popisana posebna mjera (Maloić, Brkić, 2018:101-103). Kroz primjere u različitim zemljama može se vidjeti fokus probacijske službe na različite ciljeve djelovanja. U Estoniji, Bugarskoj i Engleskoj dominiraju principi djelovanja kojima se nastoji upravljati mogućim rizikom te kontrolirati ponašanje osoba koje su počinile kazneno djelo. Pristupi probacijske službe usmjereni na

učinkovitu rehabilitaciju i ponovnu integraciju moguće je vidjeti u državama kao što su Njemačka, Švedska, Danska i Nizozemska. Uravnoteženi pristup s istovremenim ciljevima (zaštita zajednice i adekvatna socijalna skrb) postavlja se kao idealna situacija. Različitim ugovorima je omogućena suradnja probacijskih službi i centara za socijalnu skrb diljem Europe kako bi se pomoglo osuđenima i njihovim obiteljima. U opisu djelatnosti probacijski služba nalaze se poslovi poput rada sa osobama na uvjetnoj slobodi, dostave potrebnih podataka nadležnim tijelima koje sudjeluju u sudskom procesu te rada za opće dobro. Pružanje socijalne skrbi zatvorenima ili štićenicima je bitno kako bi se spriječila moguća socijalna isključenost iz zajednice. Pravilna informiranost, emocionalna podrška i financijska pomoć samo su neki od primjera preuvjeta koji moraju biti omogućeni za osiguranje potencijalnog povratka u bivšu zajednicu. Potrebno je razvijati nove socijalne mreže i odnose koji daju drugačiju perspektivu i stvaraju pozitivne promjene. Trenutna situacija pokazuje da je osim razvoja osobnog kapitala potrebno i zadovoljavanje drugih potreba poput mjesta stanovanja, prijevoza, hrane te ostalih financijskih sredstava. Uspješna reintegracija je moguća tek kad su zadovoljene elementarne potrebe koje ima svaki čovjek (Maloić, Jandrić Nišević, 2020:52-55).

Od svibnja 2018. godine provodi se pilot-projekt *Priprema zatvorenika za uvjetni otpust u suradnji zatvorskog sustava i probacijske službe* koji je nastao zbog potrebe za dodatnom pripremom zatvorenika i njihovih obveza prema uvjetnom otpustu. Upravo je ta dodatna obuka zatvorenika u suradnji s probacijskim i zatvorskim službenikom glavna djelatnost programa. Zatvorski i probacijski sustav sudjeluju razmjenom informacija o zatvorenima, priskrblijvanjem edukacije službenicima za točno specifičan rad, kontinuiranim slanjem izvješća te nadgledanjem osoba kojima je omogućena uvjetna sloboda. Kao rezultat uspješnog provođenja programa očekuje se bolja pripremljenost zatvorenika na zahtjeve koje donosi uvjetni otpust (kao stepenica do reintegracije) te efikasnije izvršavanje kazne zatvora (Maloić, Brkić, 2018:110-111).

6.2. NEVLADINE ORGANIZACIJE

Osim međusobne suradnje zatvorskog i probacijskog sustava potrebna je i njihova suradnja s drugim suradnicima poput nevladinih udruga, zajednica, obitelji. Nevladine organizacije se definiraju kao „*dobrovoljne neovisne i neprofitne organizacije pojedinaca i udruga utemeljene radi zaštite interesa svojih članova u političkom i društvenom prostoru između države i privatnih interesa.*“ (Hrvatska enciklopedija, *nevladine organizacije*). Novoostvarene mogućnosti sudjelovanja zatvorenika nakon izvršavanja kazne igraju važnu ulogu u suzbijanju budućeg kriminala. Nevladine organizacije djeluju u onim područjima na kojima državna pomoć nije dostatna ili moguća. One mogu stvoriti bolje odnose sa zajednicom jer su fleksibilnije i dostupnije. Socijalna politika u obliku djelovanja nevladinog sektora ima nekoliko ciljeva. Osim pružanja usluga tako gdje država ne može pomoći, nevladine organizacije inoviraju socijalne programe rehabilitacije i reintegracije te informiraju javnost o zahtjevnosti i poteškoćama s kojima se zatvorenici moraju nositi. Zbog bliske suradnje s javnošću, nastoje povećati zanimanje, interes i znanje zajednice kako bi se zatvorenici mogli uključiti u nju. Fokusiranje na promjenu stavova, edukaciju, kulturno uzdizanje i jačanje empatije, kod otpuštenog zatvorenika i pripadajuće mu zajednice, pomaže u smanjenju stigme. (Maloić, Jandrić Nišević, 2020:56-57).

7. ZAKLJUČAK

Kaznom se može smatrati svako uskraćivanje prava i lišavanje slobode kao posljedice za kazneno djelo koje je osoba počinila, a zatvorenik je svaka osoba koja odslužuje propisanu kaznu u adekvatnoj ustanovi. U toku cijele povijesti je postojala kazna, a ono što se mijenjalo jest način njezinog izvršavanja. Od nehumanog fizičkog mučenja, loših uvjeta u prvim inačicama zatvora do suvremenih zatvorskih sustava preobrazila se i sama svrha kazne.

Michel Foucault naglašava kako zatvorski sustavi zbog svoje korekcijske uloge mogu zanemariti onu rehabilitacijsku pa se zatvorenike ne priprema dostatno za uspješan povratak u zajednicu. Uvođenjem probacijske službe riješen je prvi problem zatvorskog sustava (prenapučenost zatvora), ali pitanje mogućnosti uspješnije reintegracije pojedinaca nakon otpusta iz društva i dalje traži nova rješenja. Još uvijek je pristuna stigmatizacija osoba nakon povratka u zajednicu i njihovo etiketiranje što mijenja stav pojedinaca i negativno djeluje na njihovo ponašanje.

Erving Goffman zatvore definira kao jednu vrstu totalnih institucija koje obilježava njihova udaljenost od ostalih institucija. U totalnim institucijama pojedinac nema dodira s vanjskim svijetom nego stvara novu stvarnost unutar njezinih zidova. Od kazne kao jedine posljedice za kažnjivo djelo dolazi do transformacije i naglašavanja važnosti rehabilitacije i reintegracije zatvorenika kako bi ponovo mogli funkcionirati na društveno prihvatljiv i poželjan način.

Kazna se počela promatrati kroz utilitaristički i retributivni pristup. Retributivna teorija je usmjerena na prošlost kaznenog djela i njezine sankcije, a utilitaristička na buduću resocijalizaciju zatvorenika i njihov preodgoj. Intenzivan rad i suradnja zatvorskog i probacijskog sustava, pružanje socijalne pomoći i rad nevladinih organizacija započinju put prema poboljšanju. Nevladine organizacije, zbog svog užeg kruga djelovanja, imaju mogućnost pružanja pomoći u onim dijelovima procesa reintegracije gdje država ne može. Proces uspješne reintegracije započinje već za vrijeme izvršavanja kazne. Djelotvorni rehabilitacijski programi su nužni kako bi pojedinac uopće naučio nositi se s novim izazovima nakon otpuštanja iz zatvora. Osim institucija (koje igraju izrazito bitnu ulogu), važni su stavovi i ponašanje javnosti

u koju se osoba vraća. Svaka osnovna potreba otpuštenog zatvorenika bi trebala biti zadovoljena kako bi povratak u zajednicu uopće bio moguć. Osim razvoja osobnog kapitala, osobi treba omogućiti i potrebe poput mjesta stanovanja, prijevoza, hrane te ostale financijske potrepštine. Zajednica i javnost bi trebale biti bolje informirane o problemima zatvorskih sustava kako bi stigma i etiketa mogle biti maknute s osoba koje su ih dobile. Spomenuti proces će biti dugotrajan, ali njegovo izvršavanje bi uvelike doprinijelo općem poboljšanju društva i sigurnijem funkcioniranju zajednice.

8. LITERATURA

Babić, V., Josipović, M., Tomašević, G.: *Hrvatski zatvorski sustav i zaštita ljudskih prava zatvorenika*, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu (Zagreb), vol. 13, broj 2/2006, str. 685-743.

Becker, S. H. (1963). *Outsiders : studies in the sociology of deviance*, New York : The Free Press., str 20-54.

Foucault, M., (1994.) *Nadzor i kazna: Rađanje zatvora*, "Informator", Zagreb, str 32-282.

Giddens, A. (2007). *Sociologija* - prema 4. engleskom izdanju. Zagreb : Globus., str 210-211.

Goffman, E., (2011). *Azili: Eseji o društvenom položaju pacijenata bolnica za mentalno obolele i drugih utočenika*. Novi Sad: Medi Terran publishing, str 13-380.

Goffman, E. ((1961),1991). *Asylums*. Harmondsworth, Middlesex: Penguin Books., str 380.

Haralambos M., Holborn, M. (2002). *Sociologija: teme i perspective*. Zagreb : Golden marketing, str 374-375.

Hrvatska enciklopedija, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, (2020), *kazna*, pristupljeno 2.rujna 2020.

Hrvatska enciklopedija, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, (2020), *nevladine organizacije*, pristupljeno 2.rujna 2020.

Kazneni zakon Republike Hrvatske, Zagreb, 2015, „Narodne novine" 125/11, 144/12, 56/15

Maloić, S., Brkić, G., (2018.) „Razvoj suradnje probacijskog i zatvorskog sustava – idemo li u dobrom smjeru?“ stručni rad, *Kriminologija & socijalna integracija: časopis za kriminologiju, penologiju i poremećaje u ponašanju*, Vol. 27 No. 1, str 100-119.

Maloić, S., Jandrić Nišević, A., (2020.) *Reintegracija zatvorenika u društvo – možemo li bolje? Kriminologija i socijalna integracija* Vol 28 (2020) 1, pregledni rad, str 47 — 77.

Puškarčić, K. (2011.) *Strukturalna ograničenja zatvorskog sustava RH*, Amalgam no.5., str 41-52.

Prekršajni zakon Republike Hrvatske, Zagreb, 2013, „Narodne novine“ br. 107/07, 39/13